

Szekér Endre

Márai évszakai

Nemrég jelent meg új kiadásban Márai Sándor *A négy évszak* című kötete, korábban pedig az *Ég és föld*, a *Füveskönyv*. Ezen Márai-művek műfaji szempontból elkülöníthetők, azonosak vagy rokonok egymással. Észre kell vennünk azt, hogy ezek a könyvek viszonylag közel vannak egymáshoz: a harmincas évek végén és a negyvenes évek elején jelentek meg, néhány év választja el őket egymástól. Márai Sándor műfajkeresésekor először a lírai kifejezéssel próbálkozik; de igen hamar megérzi azt, hogy prózában tud szólni, írni a legtermészetesebben: regényt, útirajzot, elbeszélést, szociográfiát ír. A rövidebb, szeszélyesebb, lírai hangú kisprózát szereti meg: hol prózakölteménynek, hol prózai epigrammáknak, hol gondolatoknak nevezi őket. Azt hisszük, hogy a legfontosabb az, hogy az író megérzi alkotói egyéniségének önvalomásos jellegét, önelemző hajlamát, prózában is könnyedén lebegő líraiságát. És ennek keres megfelelő műfajt. A lírai verset már kissé maga mögött hagyta, az útirajzban természetesen tudta érvényesíteni a maga személyességét, a regényben pedig már megtalálta a műfajt megújító esszészzerűséget, rejtett líraiságot. Ezek után kicsit „lubickol” a megtalált prózavers műfajában, élvezi, megszerette, köteté formálja anyagát. Nem arról van szó, hogy Márai néhány „újságcikkét”, kisprózáját valamilyen időbeli vagy tematikai rendbe sorolja, fejezetekbe illeszti, megszerkeszti. Márai tudatosságát például ott érezzük, amikor *A négy évszak* hónapjait „komolyan” veszi, a naptári rendet megtartja, összetartó erőt érez a hónapok rendjében, és hosszabb bevezető esszét ír a hónapok elé. Különösen vonzza az író a műfaj valamiféle meghatározatlansága, hiszen ez vers, az prózai jegyzet, a másik prózaköltemény, a harmadik egy pár soros gondolat, a negyedik egy szabályos kis esszé. Ez a „műfajnélküliség” mindig foglalkoztatta Márait. Miért nem lehet egy-egy hagyományos műfajt átformálni, az epikát és a lírát keverni, a drámát „verses játékká” alakítani, megreformálni a régi emlékirat műfaját. És ha arra gondolunk, hogy miképp érlelődik egyik középponti jelentőségű műfaja, a napló, és ezt hogyan teszi tudatosan súlyossá, maradandó értékűvé – a legkülönbözőbb műfaji elemek keverésével, egymásba gyúrásával, mintegy összegző számadással – különös igényességgel, sűrítéssel, rostálással: a műfajteremtő és -átformáló író „dómtéremtő” alkotóvá válik. A múlthoz kötődő regényciklust is megújítja *A Garrenek* művével, kísérletezik a hangjátékkal, és csaknem minden művét átszővi önvalomásos egyéniségével, esszészzerű megoldásaival.

Márai négy évszakában, ég és földjében – csaknem minden – ő maga is – benne rejlik. Mint egy költő „ars poeticát” fogalmaz meg prózában. Mindig igényesnek kell lennie: „Úgy kell írni, mintha Goethenek írnál. Lehet szerényebben is; csak nem érdemes.” Az írás neki öröm is, szárnyalás előre, a nehézkedési törvények alól felszabadulva, alázatosan köszönve ez isteni kegyet (*Öröm*). Megküzd egy sorral, javítja a mondatot, tökéletesíti a gondolatot (*A nehézség*). A próza „csak” próza, de nem lehet „csak” földönjáró gyalogos, neki is szállni kell, teljes öntudattal, kegyelemmel, az igazságot kifejezve (*Próza*). Munkájába menekül: ír. Ez a másik hazája. „Kemény haza, nem éppen paradicsomkerti boldogság élni benne. De mégis haza, otthon, szomorú és igaz otthon, az egyetlen otthon számomra e földön.” (*Menekülés*). És ezermi írói gonddal, vallomással fordul olvasóihoz: itt az újraolvasásról, az ismerős verssorokról, a magán- és a mássalhangzók rimbau-i színeiről, ott Anatole France stílusáról, az igazi remekművekről (pl. Tolsztoj, Cervantes, Rilke) szól stb. De talán az általános irodalmi nézeteiről, ars poeticájáról szóló írásainál fontosabb az egész emberi egyéniségét jellemző néhány vallomás: „Elhallgatni, félreállni, nem egyezni bele...Hallgatni. Megdögölni. Csak nem beleegyezni.” Ez a néhány Márai-mondat *Az írók* című prózaversében olvasható *A négy évszak* című kötetében 1938-ban. Az évszám fontos: még 1938-ban vagyunk; a második világháború utáni válságos évek, a későbbi „száműzetés”, otthontalanság, hazanélküliség, magány, Olaszország és Egyesült Államok előtt. Milyen következetes Márai magatartása: 1938 után évtizedekkel mond nemet a hazai szovjet világra... Vagy: Márai prózaversben fogalmazza meg néhány legfontosabb mondanivalóját pl. a demokráciáról, a szabadságról, a politikáról, a magyar nyelvről, az életről és a halálról. Természetesen egy-egy regény párbeszédében, egy-egy fontos versében (pl. a *Halotti beszédben*), naplójának egy-egy részletében feltűnhetnek újra lényegesnek tűnő megállapításai, de fel kell fedeznünk azt, hogy prózaverseinek néhány sorában – szinte epigrammatikus tömörséggel – vallott, szólítja meg olvasóit. Az *Ég és föld* prózaverseiben, 1942-ben így fordul hozzánk: „Nincs más fegyverem és hatalmam az idővel, a világgal szemben, csak az írás. Országokat szabdalnak szét és fércelnek össze, nemzedékeket fognak rabszolgamunkára a koreszme piramisainak építéséhez, meggyalázzák a megegyezéseket, felrobbantják a hidakat, melyek embertől emberhez vezettek...” Máshol a demokrácia igazi győzelméről vall, amikor műveltebbek és emberebbek leszünk. Jobbak, türelmesebbek, férfiasabbak, „mert az önkény mindig idegbajos és nőies – majd akkor győz a demokrácia. Mikor? Kedden? Vagy szombaton? Nem hiszem. A végső győzelmeket nem adják ilyen olcsón és pontosan.” (*A demokrácia*) Nagyon korán, 1938-ban, *A négy évszakban* jelenik meg a *Politikáról* szóló vallomása. Az írói magatartás felől közeledik a politikához: „Az író, aki tagja lesz egy pártnak, eldobta kardját vagy tollát, ahogy tetszik.” Márai mondatai maig érvényesek, különösen sokat mondtak a korábbi és a későbbi író-társaknak, kortársaknak: Sztálin-dicsőítőknak és elhallgatottaknak. S milyen bölcsen látja Márai az író és a politika kapcsolatát: „Az író csak egy módon politizálhat: elmondja az igazat az életről, s a hazugsággal, az érzések és az öntudat lustaságával szemben igényéretre neveli az embereket. Flaubert, a maga módján, folytatta a francia forradalmat, mikor megírta a Bovarynét. Mindenesetre hatékonyabban folytatta, mintha elesik valamilyen barikádon.”

A négy évszak – írta Márai prózaverskötete címének. A havas éjszakai harangszóval indul, az áprilisi születésnapjal folytatja, a júliusi madárdal után majd a decemberi köd és hó fátylaival fejezi be. Általában keveset szólnak Márai természetábrázolásáról, de most az évszakok kapcsán kétszeresen időszerű: egyrészt a hónap-bevezető esszék kapcsán, másrészt a kisebb jegyzetek, prózaversek miatt. Most inkább a hónapok szerint rendezett kisebb prózaversekre figyelünk: egyszer csak kiindulópont az időjárás („Éjjel átfagyva érkeztem haza...”), máskor a téllel szemben a nizzai tengerpart szépségére gondol, harmadszor verset illeszt a prózai művek közé („A víz, a föld, a nap, a felhő!”), negyedszer a *Szép, holdas éj* cím alá már csak önmagára figyel, a külső világ eltűnik számára: „Mégis mulandó vagyok.”

Az évszakok változását röviden rögzíti prózaverseiben: a „hideg gépfegyverekkel lövi a várost”; – a hó kékesszürke színe a gyermekkorra emlékezteti; – a betegnek orgonát és rózsát visznek tavasszal; – a szelet érzi – a végtelenséggel együtt; – nyáron a napon fekszik, s a tengert nézi; – arra gondol, hogy a fjordok közt sem lett volna boldog; – ködös hegy-óriásokra figyel; – „az őszt a legelőben, de még csak annyira, mint az első halálfélelem”; – „de egy pillanatra, a felhő és a jegenyek között, úgy érzem, mintha megérttem volna valamit.” Márai számos megjegyzése, pillanatképe, környezetrajza is önmaga felé mutat.

Márai Sándor is megírja, mint Kosztolányi a maga „versciklusát”, A bús férfi panaszának változatát: prózaversekben. Mindketten észreveszik az élet múlt pillanatait. („Múlt este kissé lehajoltam, / s feleségem azt mondta halkán, / őszülsz fiam”, írta Kosztolányi.)

Márai észreveszi a titkokkal teli életet, a halál árnyékában elhangzó bizalmas párbeszédet, a „lélek térképeit.” Az emberek „Atlantiszokai” cipelnek magukkal, ők is, az írók is, de talán még többet, mint az átlagemberek. Felismeri azt, hogy ő is sokszor „szerepet” játszik, álarcot hord, jelmezt visel. Vissza-visszatér a „fényre”, a napfény iránti vonzódására, az egész életére olykor rázuhanó fényre, néha egy-egy nő sugárzására. Egyszer egy mindennapi utcai forgatagban, hóban egy fiatal nő alakja, megjelenése megállítja. A nő rámosolygott. „A mosolyt köszönettel fogadtam, elvittem magammal, s egy ideig vigyáztam reá, hogy el ne olvadjon.” Máskor egy szerelmi légyott pillanatait foglalja mondatokba: a nő tollakkal, prémekkel, selymekkel jön, kelletti magát. Majd az első együttlét után „félelmesen” kiderül minden: a valóság, a csalás, az elmúló érzés és szenvedély. „Mint a lélek végzetes dolgaiban” mindig. Egy későbbi prózaversben már a címben kiemeli a „fény” erejét, sugárzását, és a szőke nőkben lévő fényen, a szerelem átható erején elmélkedik. „Egy-egy szőke női fej úgy világít az emlékezés láthatárán, mint az északi fény egy didergő és kereskedelmileg érett ország felett.” Az író „emlékdarabokat” őriz a gyermekkorából, régi hűsvétokra gondol, néha megrettenve, hogy „minden cselekedet reménytelen.” Sokat vall írói munkájáról, kéziratának rejtélyes sorsáról, az igazán jó mondatokról, az alkotást megalapozó mondatok faláról, magányos munkájáról, valamiféle „aranycsinálásról”. „Minden sort olyan figyelemmel kellene írni, mintha rögtön utána a halál tenne pontot a sz író életének végére.” „Végzetesen kellene írni”, mint akinek nincs már ideje javítani.

A prózaversek témáit olykor újra előveszi az író, eltűnődik a rövid arcképen, továbbrajzolja, kiszélesíti, felnagyítja pl. egy esszében vagy önálló kötetben is. Számos írói portrét rajzol *A négy évszakban*, igen tömören, pár sorban. Krúdy Gyula alakját egy száműzött angol úrhoz hasonlítja, aki oldalt hajtott fejjel, őszén és elegánsan üldögélt szerkesztőségi „nagyurak” előszobáiban. Műve: a „legnemesebb anyagból készült.” Egy személyes emlékekkel fejezi be ezt a kis írói portrét: Krúdy körömlőt kért a klozettes asszonytól, és nyesegette „halványkrémszínűre mosott selyeminge közelőjének feslett rojtjait.” Márai később esszét írt Róla, vallott tudatosságáról, zeneiségéről, Szindbád megtéréséről („hasalva olvasom, csillogó szemmel...”), varázsló erejéről, igazi csodás írói tehetségéről. Esszéjét így zárja, Krúdyhoz fordulva: „Drága Szindbád!...Meséj! Még! hogyan is mondod: legokosabb olyan nőt elvenni, kinek első férjét felkötötték? De hiszen ezt magam is pontosan így gondoltam; csak nem tudtam ilyen jól megmondani.” Aztán Márai Sándor Krúdy-rajongása addig fokozódott, hogy egy egész könyvet szentelt Neki: a *Szindbád hazamegy* címűt, regénybe építve Krúdy – s őnmaga – világát, álmot és valóságot összefonva, szerkesztőségekbe és kávéházakba menekülve – egy igazi másik Magyarországot látatva, az irodalom csodás ködlovagjait felidézve Osvától Tóth Árpádig. („A világ elmaradt a batár mögött és Szindbád mosolygott, mert tudta, hogy idejében kell elmenni egy világból, melyhez nincs már igazi közünk”, – írja a *Szindbád hazamegy* című regényében.) Casanováról egy kis prózaverset írt *A négy évszak* című kötetében. Beszél a hős kalandjairól, álarcairól, felnagyított történeteiről, és rájön arra, hogy Casanova a kaland balekje volt szemfényvesztő, kötéltáncos, aki cinkelt kártyákkal játszott, és végül mindent elárult. Mindent „tűlfizetett”, hazugságokkal hódított nőket, de igazán sohasem volt szerelmes. „Keserű szájjal halt meg, podagrásan, lúdtollal füle mögött, tintás ujjakkal, dideregve és kifosztva.” Annyira közel állt Casanova témájához, hogy *Vendégjáték Bolzanóban* címmel regényt írt róla – különös színpadszerűséggel, szerepjátszással, jelmezekkel, álarcokkal, kellékekkel. Az 1756-ban a velencei ólomkamrákból megszökött Casanova – valóságos és „színpadszerű” környezetben lép fel, de közben vall a szabadságról és a zsarnokságról, a félelmes nagy- és kisvilágról, az író-sorsról. S az a Márai, aki *A négy évszakban* többször ír Velencéről („Velencébe idegesen érkeztem és folyton ettem...”), most ódai hevületű vallomást épít a Casanova-regénybe: „Köszönöm az égnek, hogy az első lélegzet, melyet beszívtam e földön, a lagunák rothadt-bölcs illatával volt telítve! Velenceinek születtem, tehát minden enyém, amiért élni érdemes, ajándékba kaptam a szabadságérzést, a tengert, a művészetet és a szép szokásokat, s tudom, hogy élni annyi, mint harcolni, s harcolni annyi, mint igazán és rangosan velenceinek lenni!” – Majd a száműzetésben élő Márai Sándor *Egy új Velencéből* címmel két felvonásban verses játékká dolgozta át regényét 1960-ban. („Te átkozod?...Én megáldom Velencét!/Büszkén, gőgösen valлом minden tettem/A rangot, hogy kövei közt születtem.../Minden, amiért élni érdemes volt,/Ott van! A művészet! A fény! Az égbolt!...)

A négy évszak – rejtett olvasónapló is. Márai Sándor szívesen vall magyar és külföldi írókról, Arany Jánostól Baudelaire-ig. Ezekben a kis portrékban, parányi esszékben, néhány mondatba sűrítve felvillan előttünk az író varázsló-tehetsége. A varázsló szót azért használjuk, mert a hagyományos irodalomtörténet adatait Márai költői ihlettel, személyes nézőponttal „átmelegíti”, közelhozza őket, esszészzerű portrékat rajzolt. Illés Endre másfajta, terjedelmesebb író-portréit – krétarajznak nevezte. Márai is rajzolt, festett – ceruzával, vízfestéssel, másfajta technikával. Vörösmartyt így idézi, ezekkel a szavakkal: „Mintha Shakespeare, füstölgő fáklyákkal és vértől rozsdás hadaival, megszállta volna éjszaka Magyarországot.” Számos finom utalás lappang ebben a jellemzésben: Shakespeare Vörösmarty fordítása!, romantika, éjszaka, fáklyák, véres hadak, Magyarország. Vagy: a nagyon szeretett Arany Jánost Márai, mint igazi olvasó mutatja be, egy régi kötetével, Ráth Mór 1888-as kiadásával, „bizalmasan” olvasva. Leveleit keresi, komolyságot vagy előkelőséget, szemérmességet, idegességét, „lelkét.” Arany is mindent odaadott verseinek. Az egészségét. A boldogságot, az életet.” „Mellesleg” érdemes lenne végigkívetni Márai naplóját, hányszor ualt rá, hányszor fogódzott Bele! Például 1985 áprilisában Arany János *Daliás időkjét* olvassa, a szavakat izlelgeti, illatát nem felejtí, „mint a friss sütetű soroksári kenyér”. A pár nap múlva nyolcvanöt éves Márai a távoli San Diegóban visszagondol „szépséges hazájára”, a csodás magyar nyelvre. S megállapítja, hogy csak ez a nyelv maradjon meg neki az utolsó pillanatig. Márai mindig olvasott, nyugodtan, békében, bombázás közben, háborúban, távol hazájától, megöregedve is, gyengén látva – haláláig. Most a prózaverseket újraolvastva, *A négy évszak* című kötetében: Tömörkény poroszkáló mondatain tűnődik el; Kazinczy Ferencet pedig azért szereti még gyöngédebben, mert Kassán kezdte pályáját, „felvidéki ember” volt. Török Gyulát személyesen ismerte, barátja volt, aki nagyon szerette a magyar nyelvet. Egyszer dühöngve tépett szét egy kéziratot: „Nem tud írni. Lábbal ír, mint egy disznó.” Márai sohasem felejtette el, hogy József Attila versei hangjában „van valamilyen gyöngéd és remegő dünyögés, mintha egy őz dideregne és vinnyogna a holdfénytől hideg és veszélyes világban.” A „négy évszakot” végigolvasó Márai kis világirodalmi lexikont állít össze miniatűr esszéiben Shakespeare-től Kafaig. Ő még személyesen ismerte Kuprint, aki italoan fogadta őt párizsi bútorozott szobájában. A boisevikiek elől menekült, a száműzetés keserveiről számol be Márainak, italoan, vodkabúzzel, regényhőseihez hasonlóan. „Néhány hónappal, vagy talán egy évvel halála előtt, megtörtén és kibírhatalan honvágytól kínozva, visszament hazájába.” Ekkor még nem sejtí Márai, hogy ő is elszakad hazájától. De ő következetesen megmarad „száműzöttnek”, hű marad elveihez, eszményeihez a legvégig, a halálig, San Diegóban. Érdekes, elgondolkoztató Kuprinról írt portréjának befejezése: „...s megértem, hogy hazament meghalni. A meghalásnak is van illemтана. Erkölcös ember odahaza hal meg.” A haza mindig foglalkoztatta az író: mivé vált a magyar haza, mit tud vállalni az eltorzult hazából, mit kell határozottan visszautasítania. (Sokszor vívódik ezen naplójában, vagy később a *San Gennaro vére* című regényében is...) Másrészt az öregedő, magára maradt Márai milyen sokszor vall a „meghalásról”, a végső búcsúról... *A négy évszak* prózaverseiben sokszor mást és mást ragad meg, őriz meg, érez fontosnak... Thomas Mannt tartja a „legeszményibb” és a „legigazabb” németnek, a „legnagyobb élő írók egyikének.” Márai tökéletesen látja azt a konfliktust, amely Thomas Mannban van „németisége” miatt. Megsajnálja, meghajlik előtte. Proustot az irodalomban külön „földrésznek” tartja; – Rilke végtelenül sok emlékét veszi észre verseit olvasva; – Rimbaud különös költői sorsa, korai elhallgatása foglalkoztatja („eldobta magától a költészetet, mint egy alkalmi szeretőt,

kinek izgalmaival betelt.") Néhányszor távolabbra tekint, régebbi mestereket ke>res föl: gyakrabban Goethét, „világszerte úgy villog a nacionalizmus, mint a kivont szablya”; – néhányszor Shakespeare-t meseszerű történeteivel, alakjaival, népiességével idézi; – máshol Puskin bensőséges világára gondol, „szánkócsilingeléseire”; – Tolsztoj, a *Háború és béke* írója „mindent tudott az emberekről, természetükről és végzetükről”. S milyen élesszemű, lényeglátó Márai pár mondatos Tolsztoj-jellemzése: „Egy-egy mellékmondatban, egy-egy alak rajzában igazibb lélekelemzőnek bizonyult, mint a kései bölcsek, akik módszeresen vetették magukat e szakmára. „Tolsztoj Napoleonról vagy a csillagokról a legtöbbet, a legmegbízhatóbbat tudja.”

Ő „fedezte fel” Franz Kafka *A perét* a magyar irodalomban, megelőzve híres irodalomtörténészeket, kritikusokat. Neki Anatole France „okos” és „romlott”; Baudelaire arca félelmetes, a „poklot látta”; – Csehov meg „félelmesen családias” író. Azt hisszük, hogy a portréfestő Márai remek megfigyelő volt, a legjellemzőbb vonásokat mindig észrevette.

Márai *A négy évszak* prózakölteményeiben is úgy írt, hogy közel ment ahhoz, akiről szólni akart. Megnézte minden oldalról, megtapogatta, szeretett volna mindent megtudni róla – kívülről és belülről. S ha elkezdett valakiről vagy valamiről írni, meg-megállt, törölt, szavakat és mondatokat húzott ki, a túlzott érzelmet lefaragta, hogy kevesebb maradjon. Csak a lényeges. A maga munkájáról, írói tevékenységéről is nagyon komolyan írt. „A halálig írni. Minden elmúlik, ízét, illatát veszti. Úgy halni meg, két állítmány között.” (Később, kb. ötven év múlva, így történt...) Az utcán éles szemmel figyelt mindent és mindenkit: nőket, férfiakat, fiatalokat, öregeket, turistákat, barátokat, írókat, színészeket, öngyilkosokat és kefekötőket stb. Néhány mondatban is fontos helyzetben akar megörökíteni valakit. Apját versailles-i környezetben mutatja be: először járt Párizsban, Versailles-ban, ahol a parkban megáll, azt kérdezi, hol van Trianon? Odavezetik, szótlánul megtekinti azt a márványasztalt, ahol a megalázó békét aláírták. Zavarában százfankost ad a múzeumörnek, gyorsan elmegy, szótlán, mást nem néz meg, visszaúton a kocsiban sem szól egy szót sem. A portré, a helyzet, a rejtett dráma – tökéletesen megrajzolt, annak ellenére, hogy csupán féloldalmi terjedelmű. Máskor mint a költők: mérleget készít, számadást fogalmaz. *Az elmúlt év mérlege* a következő: „közepes” volt a termés, regénye „elázott”, cikkei „közepesek” voltak, színdarabját „elverte” a jég. A maga átlagterméséről vall, ironizál, észreveszi, hogy él. Vall a szerelemről, a halálról, a kalandról, mely „izgalmasabb, mint a szöktetés a szerájból”. Az olvasott könyvekből nem tudott meg semmi újat. Az írói mesterségen gondolkodik, az esetlegesen jó mondatokon. Pedig tán több lenne a dadogás. Összegez: a spanyol polgárháború mellett – a női kalapokról, a vagyontalanságáról, az átlagosságról, az igazi drámák hiányáról szól: „Megrendülés nélkül búcsúzom tőle, és az az érzésem, vissza fogom sírni.”

Koszolányi Dezső szeretett pillanatképeket, rímjátékokat írni. Játékaiban egyszerre elkomolyodni, életre-halálra. Márai Sándor is sokszor megsértődve szenvedett az emberek igénytelenségétől, hazug maszkjaitól, a világ mindennapiságától, olcsóságától, Trianonjaitól. Sohasem felejtette el, hogy szülővárosát, Kassát elvesztette, a dómmal, Rákóczi sírjával együtt. Néha megállt az utcán, keresgélt zsebeiben, valamit elvesztett. Felsőhajtott regényírás közben, szeretett volna valami fontosat elmondani. De a társaságban az emberek legtöbbször csak lényegtelen dolgokról beszéltek. És ekkor ő mit mondjon? Elmegy egy ház előtt, ahol lakott ifjúságában, amikor egyetemista volt, és „igényesen” vitatkozott egy színésszel. S letagadhatatlan: „Mégis halandó vagyok.” És talán épp csak a halál árnyékában lehet igazán jóízűen beszélgetni. A gyermekkori ünnepekre gondol, a Kárpátokra, a fenyesekre, „arra a fenségesen bekeretezett emberi tájra, az egyetlen tájra, ahol otthon vagyok.” *Hazám* címmel is ír egy prózakölteményt, és bevallja, hogy eddig nem érezte így egyszerűen: „szeretek, hazám.” Tán nem is tudna nagy szavakat használni, „lelkesen kongó” verset vagy vezércikket írni róla. Most izleli betűit, két magánhangzóját, melyek azonosak a halál magánhangzóival. „Mert halálos erő vagy, hazám, erő, mely nem bocsát el. Minden te vagy, minden benned van. Megadom magam.” Márai egyik kulcsszava, életének része, jelképe: a tenger. *A négy évszak* írásaiban legnagyobb vágyai közt említi. Szeretné a dalmát tengerparton egy faluban nézni a tenger végtelenjét, a kék levegőt és a kék tengert. Ír a nizzai tengerpartról, az őszi tengerről, azt szeretné, ha Magyarországnak tengere lenne, s én e tenger partján ülhetnék reggel négykor, ciprusok és gömbakácok alatt, Verlaine-nel és Vörösmartyval, badacsonyi bortól mámorosan, bámulva a hajnalt és a tengert.”

Márai életéhez mindig hozzátartozott az utazás. Otthon, Magyarországon pl. Egerbe vagy Badacsonyra, Európában pedig Velencébe, Párizsba, Rómába utazott. Bár sokfelé járt, számos messzi tájról írt útirajzot (*Istenek nyomában, Napnyugati őriparat*), mégis a legfontosabb volt neki: Európa, a maga polgári világával, liberalizmusával, nemes hagyományával, értékeivel. *A négy évszak* prózaverseiben is vall Velencéről, a Lido divatos vendéglőjéről, a Szent Márk tér kávéházairól, a dózsák díszterméről, Goldoniról, Tintorettről. Szereti Abbáziát, kispolgári „közönségességét”, pálmáit, a közeli tengerét, hiszen a „családhoz tartozik”, „ismerősebb”, „rokonabb” mint a „finom” Cannes.

Sziciliában járva nem felejté azt a pillanatot, amikor a hajó megállt Taormina előtt, és akkor egy nő fürdőruhát vett, és a tengerbe ugrott. „Úgy úszott, mint egy nemtő a mesében.” Sziciliát megismerve állapítja meg az író, hogy ez a „varázslat hazája”, és talán itt még élnek derűs emberszabású istenek. Rómát egy szokatlan percben mutatja be: pályaudvarán, két vonat közt, nagyon rövid idő alatt csak a szerelvényeket, a pénzváltókat, a chiantis üvegeket, az újságárúsokat látva. S tudja, hogy a kijáraton túl ott van a nagyváros, Róma, mely több ezer éve vár rá. Elérhetetlen. Eljut Spanyolországba is, álmaiban, egy kávéházba. Az újság öles betűkkel kiabál: elpusztult valami Spanyolországban; kövek, katedrálisok, múkincsek és Velasquez meg Don Quijote. És „beleordítja” a nevét, „kántálva, számonkérve, temetve”. Mert sok minden elpusztult. Egy londoni mellékutca jut eszébe, odébb meg párizsi vasámapok, bistrók, kávéházak, stricik és utcai nők. Breton emlékeket idéz fel, a halpiacot, a vörös sziklát, a tengerpart sötétkék vizét, halászokat, a maguk ősi, középkori, szertartászerű munkájukkal. S mindig ott van vele a világ, a nagyvilág, mint a közmondásokban, a jó regényekben, nők, akiket szeretett.

Márai prózakölteményei egy-egy élményt, emléket, szerelmet, író, átlagembert, közeli és messzi tájat, környezetet, pillanatot, fényt és árnyékot rögzítenek. Olykor a rézkarc, máskor az akvarell eszközeivel, prózában vagy versben. Egy-egy író portréját nagy szeretettel rajzolja meg. Máskor felidézi a tengert, mely maga a költészet. Szeretne pontosan kopogó kijelentő mondatokban felidézni egy helyzetet. De gyakran visszaszorítja a prózát a vers (például a *Himnusz* verssorai: „A hajnal, madarak, a versek!/Halottak! Kód! A tenger ősszel!”). Máskor meg, a prózát látszólag megőrizve, a mondanivaló, a magyar nyelv mérhetetlen szeretete forrásítja fel mondatait: „Édességem, kenyerem, szerszámom, bánatom, boldogságom, magyar nyelv! Hangszerem is vagy, de ezt is ki tudom fejezni veled: A fene egye meg, már megint hová rakták el a cipőhúzómat? Aztán ezt is mondhatom: Haldokló hatyú, szép emlékezet. Százhuszezer magyar szóval mondhatom el, hogy élek. Magyar nyelv, szerelmesem, ítélőbirám, andalgásom, kegyetlenségem. Mindenem te vagy. Élek benned, mint a sejt a vérben. Ha meghalok, utolsó pillanatban magyarul gondolom majd: 'De furcsa, éltem'.”